

Etnocoğrafya Penceresinden Belarus Cumhuriyeti'ndeki Polonyalılar

Emin ATASOY

Abdullah SOYKAN

Elena GALAY

Jan A. WENDT

Giriş

Belarus Cumhuriyeti Türkiye'de çok fazla bilinmeyen, dış ilişkilerin çok güçlü olmadığı, hakkında çok fazla bilimsel araştırma bulunmayan "Post-Sovyet" cumhuriyetlerden biridir. Belarus, Slav ve Batı medeniyetinin kültürel değerlerinin; Ortodoks ve Katolik inançlarını benimsyen toplulukların; ekonomide devletçi ve liberal yaklaşımların; sosyalist ve kapitalist yaşam biçimlerinin ilginç bir şekilde harmanlandığı çelişkiler ülkesidir. Belarus dışında bu tür karakteristik özelliklere sahip başka bir Avrupa ülkesi olmadığı söylenebilir. Batı dünyasına meydan okuyan, komşu ülkelerle sık sık politik restleşmeler yaşayan ama kendi ulusal çıkarları ve değerleri konusunda aşırı hassas ve tavizsiz olan bu ülke kendi bildiği yolda ilerlerken bazıları tarafından alkışlanmakta, bazıları tarafından ise sert eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu nedenle "görecelik" ve "değişkenlik" Belarus'un kültürünü, tarihini, siyasal yapısını ve ekonomik yaşamını algılamada çok önemli iki etkidir. Hem jeopolitik ve jeoekonomik tercihlerde, hem eğitim, sanat, iktisadi planlama veya gündelik yaşamda Belarus realitesini yansıtan "görecelik" ve "değişkenlik" kavramları, kardeş iki sihirli kelime olarak yan yana varlığını sürdürmektedirler.

Slav kökenli bir Doğu Avrupa ülkesi olarak bilinmesine karşın coğrafi konum olarak Orta Avrupada yer alan Belarus, neredeyse bütünüyle düzlük ve ovalardan

oluştugu için, Avrupa'nın en alçak ülkelerinden biridir. Öyle ki ülkenin ortalama yüksekliği sadece 160 metre olup, Minskaya Vozvişenost kütlesi üzerinde yer alan ve 345 metre yüksekliğe sahip Dzerjinsk Zirvesi ülkenin en yüksek noktasını oluşturmaktadır (Jmoydak 2009: 6-7). Dağ sıralarından, yüksek zirvelerden, sıcak kumsallardan ve deniz kıyısından yoksun olan bu ülkede, ormanlar, göller, düzlükler, geniş ovalar, akarsu vadileri, alçak tepelikler, bataklıklar, çayır ve meralar en yaygın fiziki coğrafya unsurlarıdır (Atasoy 2015: 504-506).

Belarus'un coğrafi ve jeopolitik konumu bu ülkenin siyasal, ekonomik ve kültürel özellikleri bakımından kendine özgü bazı karakteristik özellikler kazanmasında etkili olmuştur. Avrupa'nın en genç cumhuriyetlerden biri olan Belarus, aynı zamanda bu kıtada denize kıyısı olmayan en büyük karasal devlettir (Bakınız Harita 1). Hem Doğu ve Batı Avrupa ülkeleri arasında, hem de Avrupa Birliği (AB) ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri arasında adeta tampon bir bölgede yer alan Belarus, transit geçişlere elverişli konumu, Slav bilincine önem veren toplum yapısı, zengin ve renkli ulusal kültürünün yanı sıra Rusya'ya olan siyasal ve ekonomik bağımlılığı ile diğer Eski Sovyet cumhuriyetlerden belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır (Atasoy 2015: 545-547).

207600 km²'lik yüzölçümü ile Avrupa'nın 13'üncü, dünyanın ise 84'üncü en büyük ülkesi olan Belarus, doğu - batı yönünde 650 km, Kuzey-Güney yönünde ise 560 km uzunluğa sahiptir (Vanina, vd. 2011: 10-25). Belarus, idari yapı açısından 6 oblast (il) ve 118 rayondan (ilçe) oluşmaktadır. 1 Ocak 2012 tarihindeki verilere göre ülke sınırları içindeki yerleşmeler 112 kent, 92 kasaba ve 23389 köyde toplanmıştır (Zinovskiy vd. 2012: 5). Ülke nüfusunun yaklaşık %76'sı kentsel¹ ve %24'ü de kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır. 2012 yılında kuruluşunun 945'inci yılını kutlayan başkent Minsk², 9 ilçeden oluşan, ayrıca 320 km² yüzölçümüne ve 1,9 milyon nüfusa sahip bir metropol kenttir (Atasoy 2015: 504-506).

¹ Belarus'taki kentsel yerleşmeler grubu içinde hem şehir hem kasaba yerleşmeleri yer almaktadır.

² Minsk kenti tek başına ülke nüfusunun yaklaşık %20'sini barındıran Belarus'un siyasal, kültürel, eğitim, turizm, ulaşım ve iktisadi merkezidir.

Harita 1: Belarus Cumhuriyeti'nin Coğrafi Konumu

Makedonya, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Bulgaristan'da görülen Balkan kültürel-jeopolitik mozaik, Belarus'ta Baltık-Slav mozaığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı tarihsel dönemlerde Belarus halkının bazen Litvanya Büyük Düklüğü, bazen Rus Çarlığı, bazen Polonya devlet sınırları içinde varlığını sürdürmesi, bu mozaığın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Polonya-Rusya-Litvanya karışımı bir sosyo-kültürel kokteyl hazırlanmış olsa bunun adı kuşkusuz Belarus kokteyli olurdu. Gerçekten de Belarus tarihi ve kültürü, Belarus siyasal yaşamı bu üç komşu ülkenin değerleri ve karakteristikleri ile adeta iç içe geçmiş durumdadır.³ Bir başka anlatımla, Rusya, Polonya ve Litvanya üçlüsü Belarus devletinin kültürel, tarihsel, ekonomik ve siyasal kaderini en çok etkilemiş ülke grubunu oluştururken; İsveç, Ukrayna, Letonya ve Almanya ise Belarus üzerinde etkili olmuş ikincil ülke grubunu oluşturmaktadırlar (Atasoy 2015: 566-570).

XX. yüzyılda bazen Polonya, bazen Rusya, bazen ise Alman orduları tarafından işgal edilen Belarus, son yüzyılda bu üç büyük ülkenin ekonomik, kültürel ve siyasal etkilerinde kalmıştır. Dahası bu üç ülke Belarus'un hem sınırlarını ve büyüklüğünü, hem siyasi ve idari yapısını, hem de jeopolitik ve jeoekonomik tercihlerini doğrudan belirleyerek, Belarus ulusunun kendi geleceğini tayin hakkını gasp etmişlerdir. Bu

³ Belarus tarihi ile ilgili bakınız: Goluboviç, V. İ., Bohan, Y. N., "İstoriya Belarusi v Kontekste Mirovih Tsivilizatsiy", İzdatelstvo Ekoperspektiva, Minsk, 2011

nedenle kapitalizm-sosyalizm, Doğu-Batı, Rusya-Polonya ikilemi son yüzyıl Belarus tarihinde hep var olmuşlar ve daima bu ülkenin siyasal kaderini tayin etmişlerdir. Son çeyrek yüzyılda bunlara AB-Rusya ve NATO-BDT gibi yeni siyasal ikilemler eklenmiştir. Lukaşenko sonrası dönemde Belarus ulusunun, yüzünü NATO ve AB üyeliğine mi yoksa Rusya ve BDT'ye mi çevireceğini şimdiden söylemek imkânsızdır.

1. Belarus Nüfusunun Etnik Yapısı

Sosyalist-devletçi ekonomiden serbest piyasaya geçişte yaşanan politik ve ekonomik çalkantılar, Belarus'ta aile kurumunu ve ulusal demografik yapıyı olumsuz etkileyerek bazı ciddi beşeri sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyalizmden kapitalizme olan sancılı geçiş döneminde Belarus halkının yoksullaşması, derin sosyo-psikolojik ve ekonomik sorunlarla yüzleşmesi, ayrıca istihdam ve gelecek belirsizliğine kapılması var olan beşeri sorunların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Geçiş döneminde ülke genelinde bir yandan ahlaki ve psikolojik çöküntü yaşanmış, diğer yandan da ebeveynlerin ve çocukların değer öncelikleri değişmiştir. Nikâhsız birlikteliklerin ve intihar olaylarının artması, kimsesiz öksüz çocukların ve yalnız yaşayan yetişkinlerin artması, boşanma oranları ile kürtajların yaygınlaşması son çeyrek yüzyılda Belarus'ta gözlenen demografik krizin başlıca göstergeleridir.⁴

Tablo 1: 1996-2011 Döneminde Belarus Cumhuriyeti'nin Başlıca Demografik Özellikleri (<http://www.belstat.gov.by>)

Demografik Yapı	1996	2001	2004	2007	2010	2011
Toplam Nüfus	10 177	9 957	9 763	9 579	9 500	9 481
Erkek Nüfus	4 767	4 668	4 562	4 461	4 418	4 408
Kadın Nüfus	5 410	5 289	5 201	5 118	5 082	5 073
Kentsel Nüfus Oranı (%)	68,1	70,1	71,4	72,7	74,5	75,1
Kırsal Nüfus Oranı (%)	31,9	29,9	28,6	27,3	25,5	24,9
Yıllık Nüfus Kaybı (Bin Kişi)	-37,6	-48,6	-51,1	-29,4	-29,1	-25,9
Doğum Oranı (Binde)	9,9	9,2	9,1	10,8	11,4	11,5
Ölüm Oranı (Binde)	13,1	14,1	14,4	13,9	14,4	14,3
Doğal Nüfus Artış Hızı (Binde)	-3,2	-4,9	-5,3	-3,1	-3,0	-2,8

Tablo 1'de de görüldüğü gibi 1996-2011 döneminde Belarus toplam nüfusu 10,1 milyondan 9,5 milyona azalmış, aynı dönemde kentsel nüfus oranı %68,1'den

⁴ Daha fazla bilgi için bakınız: Atasoy, E. "Belarus Cumhuriyetinin Başlıca Beşeri ve Demografik Sorunları", Demografi Yazıları, MKM Yayınları, Bursa, 2013, s. 91-137.

%75,1'e yükselmiş, doğal nüfus artışı ise binde -3,2 iken binde -2,8 olmuştur, böylece ulusal nüfus her yıl yaklaşık 25 000-30 000 azalmıştır.

Hem Karadeniz ve Baltık Denizi havzaları arasında, hem de Bağımsız Devletler Topluluğu ve Avrupa Birliği ülkeleri arasında geçiş bir bölgede yer alan Belarus, dünyanın en kalabalık nüfuslu Slav ülkelerinden biridir. Bugünkü Belarus Cumhuriyeti etnik ve dinsel çatışmaların olmadığı, 130'dan fazla etnik topluluğun barış, huzur ve hoşgörü içinde yaşadığı bir güven ve istikrar adasıdır. Belarus, Ortodoks Hristiyan ve Slav nüfusun egemen olduğu ve az sayıda da olsa Türk, Tatar, Türkmen, Kazak, Azeri ve Kırgız gibi Müslüman azınlıkların yaşadıkları bir Post-Sovyet cumhuriyettir. Ülke nüfusunun %84'ünü etnik Belarus'lar ve en az %97'sini Rus, Polonyalı ve Ukraynalı gibi Slav topluluklar oluşturduğundan dolayı etno-kültürel yapı bakımından Belarus Avrupa'nın göreceli homojen ülkelerinden birisidir (Atasoy 2015: 597-599).

XXI. yüzyılın başında Belarus Cumhuriyeti'nin nüfus yapısında dikkat çeken başlıca olumsuz değişimler şunlardır:⁵

- Ulusal nüfusun giderek azalması ve önlenemeyen negatif nüfus artışı
- Ölüm oranlarının doğum oranlarını aşması sonucunda çeyrek yüzyıldan fazla süren depopülasyon süreci⁶.
- Kadın nüfusunun erkek nüfusa göre belirgin nicel üstünlüğü
- İlk evlilik yaşının yükselmesi ve önlenemeyen yüksek boşanma oranları
- Yaygınlaşan yoksulluk ve önlenemeyen yüksek intihar oranları
- Kentsel nüfusun artışı ve kırsal nüfusun azalışı
- Evlilik dışı doğumların, kürtajların ve kimsesiz çocuk sayısının tehlikeli yükselişi
- Erken evliliklerin ve erken doğumların yaygın olması
- Sigara, uyuşturucu ve alkol bağımlısı sayısının yaygınlığı
- Aylık gelir, refah seviyesi ve yaşam kalitesinin düşüklüğü

⁵ Daha fazla bilgi için bakınız: Atasoy, E. "Beşeri Sorunlar Kıskaçında Belarus", Doğu Avrupa Ülke Araştırmaları, Sentez Yayınları, Bursa, 2015, s. 504-544.

⁶ Bir ülkede ölüm oranlarının doğum oranlarını aşması sonucunda yaşanan negatif nüfus artışı sonucunda ulusal nüfusun azalışı bazı bilim adamları tarafından depopülasyon olarak tanımlanmıştır.

Tablo 2: 1979-2009 Döneminde Belarus Cumhuriyeti'nin Etnik Yapısı (1000 kişi)⁷

Etnik Topluluk	1979	1989	1999	2009
Belarus	7 568,0	7 904,6	8 159,1	7 957,3
	%79,4	%77,9	%81,2	%83,7
Rus	1 134,1	1 342,1	1 141,7	785,1
	%11,9	%13,2	%11,4	%8,3
Polonyalı	403,2	417,7	395,7	294,5
	%4,2	%4,1	%3,9	%3,1
Ukraynalı	231,0	291,0	237,0	158,7
	%2,4	%2,9	%2,4	%1,7
Yahudi	135,4	112,0	27,8	12,9
	%1,4	%1,1	%0,3	%0,1
Toplam Nüfus	9 532,5	10 151,8	10 045,2	9 503,8
	%100	%100	%100	%100

Belarus Cumhuriyeti sınırları içinde 130'dan fazla millet ve etnik azınlık yaşamaktadır. Fakat ülkede büyük ve kalabalık dinsel ve etnik topluluklar değil, küçük ve dağınık etnik ve dinsel azınlıklar egemendirler. 2009 yılında ülke nüfusunun %83,7'sini Belaruslar, %8,3'ünü Ruslar, %3,1'ini Polonyalılar, %1,7'sini Ukraynalılar ve %0,1'ini Yahudiler oluşturmaktadır (Tablo 2). Bir başka anlatımla ulusal nüfusunun yaklaşık %97'sini Belarus, Rus, Polonyalı ve Ukraynalı gibi Slav topluluklar oluşturmaktadırlar. Bu nedenle egemen Slav nüfus kimliği homojen bir ulusal kültür yaratmıştır denilebilir. Çift kültürlü ve çift dilli bir ülke olan Belarus'ta iki resmi dil vardır: Belarusça ve Rusça. Fakat halkın büyük bir bölümü Rusça konuştuğundan dolayı, Belarus dili çok daha az yaygındır.⁸ Örneğin yapılan araştırmalarda ülke nüfusunun sadece %23'ü gündelik iletişim ve konuşmalarda Belarus dilini kullandıklarını belirtmişlerdir.⁹ Ayrıca ulusal nüfusun etnik dağılımına bakıldığında sadece 4 milletin (Belarus, Rus, Polonyalı ve Ukraynalı) nüfusları 100 000'den fazladır ve sadece 6

⁷ Zinovskiy, V. İ., Palkovskaya, E. M., "Belarus v Tsifrah 2012. Statistiçeskiy Spravoçnik", Natsionalny Statistiçeskiy Komitet Respublika Belarus, Minsk, 2012, s. 14

⁸ Avrupa'da kendi ana dilini gündelik yaşamda, medyada, kamusal alanda ve eğitimde kullanmayan ve başka ülkelerin resmi dilini kullanan ülke yok denecek kadar azdır. Belarus bu konuda belki de nadir görülen örneklerden biri olup, ülke genelinde halkın büyük bir bölümü kendi ana dili olan Belarusçayı tercih etmeyerek ve yaygın kullanmayarak, onun yerine Rus dilini tercih edenlerdendir.

⁹ Brilevskiy, M. N., Smolyakov, G. S., "Geografiya Belarusi", İzdatelskiy Dom "Narodnaya Asveta", Minsk, 2012, s. 173.

milletin (Yahudi, Ermeni, Tatar, Çingene, Azeri ve Litvan) nüfusları 5 000'den fazla ve 100 000'den azdır (Tablo 3).

Son yarım yüzyılda Belarus sınırları içinde yaşayan bazı milletlerin ve azınlıkların sayısı artarken bazıları azalmıştır. Örneğin 1979-2009 döneminde ülke içindeki etnik Belarusların toplam ulusal nüfus içindeki oranı %79,4'ten %83,7'ye yükselmiş, oysa aynı dönemde Rusların oranı %11,9'dan %8,3'e, Polonyalıların oranı %4,2'den %3,1'e, Ukraynalıların oranı %2,4'ten %1,7'ye ve Yahudilerin oranı da %1,4'ten %0,1'e azalmıştır (Tablo 2). Bir başka deyişle etnik Belaruslar dışında ülkede yaşayan en kalabalık 4 etnik topluluğun tümünün nüfusu farklı oranlarda da olsa azalma trendi göstermiştir. Rus, Polonyalı, Ukraynalı ve Yahudi toplulukların gönüllü asimilasyona maruz kalmaları ve zamanla Belarus etnik kimliğini benimsemeleri, ayrıca ülke dışına yönelen dış göçler bu azalışın başlıca iki nedenidir. Ayrıca 1999-2009 döneminde ülke sınırları içindeki Çinlilerin nüfusu 20 kat, Arapların sayısı 2,7 kat ve Türkmenlerin sayısı da 2,3 kat artmıştır. Fakat bu azınlıkların toplam sayıları çok küçük olduğundan dolayı ulusal ölçekte Belarus nüfusunun etnik dağılımını pek etkilememektedirler.¹⁰

Tablo 3: Belarus Cumhuriyeti Nüfusunun Etnik Dağılımı (2009 Yılı)¹¹

Etnik Topluluk	Toplam Nüfus	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Kentsel Nüfus	Kırsal Nüfus
Belarus	7.957.252	3.716.458	4.240.794	5.812.984	2.144.268
Rus	785.084	346.450	438.634	666.437	118.647
Polonyalı	294.549	130.615	163.934	180.905	113.644
Ukraynalı	158.723	71.615	87.108	122.550	36.173
Yahudi	12.926	6.692	6.234	12.611	315
Ermeni	8.512	5.013	3.499	6.165	2.347
Tatar	7.316	3.399	3.917	6.061	1.255
Çingene	7.079	3.409	3.670	4.800	2.279
Azeri	5.567	3.807	1.760	4.426	1.141
Litvan	5.087	2.711	2.376	3.291	1.796
Moldovalı	3.465	1.812	1.653	2.100	1.365
Toplam	9.503.807	4.420.039	5.083.768	7.064.529	2.439.278

¹⁰ Brilevskiy, M. N., Smolyakov, G. S., "Geografiya Belarusi", İzdatelskiy Dom "Narodnaya Asveta", Minsk, 2012, s. 173.

¹¹ Kosteviç, İ. A., *İzuçajem Belarus. Statistika Dlya Şkolnikov*, Natsionalniy Statistiçeskiy Komitet Respubliki Belarus, İzdatelstvo "Adukatsiya i Vihavanne", Minsk, 2012, s. 27.

Tablo 3'te de görüldüğü gibi Ruslar ve Polonyalılar Belarus'ta yaşayan en kalabalık Slav toplulukları oluşturmaktadırlar. Belarus sınırları içinde yaşayan Polonyalı toplulukla ilgili aşağıdaki temel özellikler dikkat çekmektedir:

- A) Etnik Polonyalılar Belarus ve Rus halklarından sonra Belarus Cumhuriyeti'nin üçüncü en büyük etnik unsurunu ve Ruslardan sonra ülkenin ikinci en kalabalık azınlığını oluşturmaktadırlar.
- B) Son yarım yüzyılda Polonyalı nüfusta hem mutlak hem oransal bir azalma gözlenmektedir. Örneğin 1979 yılında Belarus'ta yaşayan Polonyalıların sayısı 403 200 kişi iken 2009 yılında bu sayı 294 500'e azalmıştır. Aynı dönemde Belarus ulusal nüfus içinde etnik Polonyalıların payı %4,2'den %3,1'e azalmıştır (Tablo 2). Bu demografik erimenin birkaç nedeni vardır. Etnik kökenli Belaruslarla yapılan evlilikler sonucunda devam eden gönüllü asimilasyon ve bazı Polonya kökenlilerin kendini Belarus olarak tanımlamaları bunun birinci nedenidir. Polonya kökenlilerin ABD, Kanada ve Batı Avrupa ülkelerine yönelik devam eden dış göçleri bunun ikinci önemli nedenidir. Polonya kökenli ailelere Polonya Cumhuriyeti'nin kucak açıp Polonya kimlik kartı daha sonra ise Polonya vatandaşlığı vermesi üçüncü nedenidir. Polonya kökenli aileler arasında düşük doğurganlık ve negatif doğal artış bu olayların dördüncü nedenidir.
- C) 2009 Yılında Belarus Cumhuriyeti nüfusunun etnik dağılımını gösteren Tablo 3'e baktığımızda ülke sınırları içinde yaşayan toplam 294 549 etnik Polonyalının daha az sayıda erkeklerden (130 615 kişi) ve daha yüksek sayıda kadınlardan (163 934) oluştuğu görülmektedir. Aynı dönemde kentsel yerleşmelerde yaşayan Polonyalı sayısı 180 905 iken kırsal yerleşmelerde yaşayan Polonyalı sayısının 113 644 olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka anlatımla Belarus sınırları içinde yaşayan Polonyalıların büyük bölümünü kadınlar ve şehirliler oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın ana konusu etnocoğrafya penceresinden Belarus'ta yaşayan etnik Polonyalılar olduğundan dolayı aşağıdaki satırlarda Belarus sınırları içinde yaşayan Polonya topluluğunun tarihsel gelişimi irdelenmiştir.

2. Belarus'taki Etnik Polonyalılar

2.1. İlk ve Ortaçağ Dönemi

Belarus sınırları içindeki Volkovsk ve Novogrudok yakınlarında ortaya çıkarılan arkeolojik eserler VI-VIII. Yüzyıllarda bu yörelerde Doğu Slav ve Batı Slav toplulukları arasında etnik, politik ve sosyo-kültürel etkileşimin olduğunu kanıtlamaktadır.

XI-XIII. Yüzyıllarda özellikle bugünkü Güney Belarus topraklarında keşfedilen arkeolojik kalıntılar Doğu Slav ve Batı Slav toplulukları arasındaki etkileşimin sürdürüldüğünü kanıtlamaktadır. Dregoviçi, Rus, Volin ve Mazovets toplulukları arasındaki kültürel etkileşim Drogiçin Kasabası yakınlarındaki arkeolojik bulgularda çok açık bir şekilde gözlenmektedir.¹²

XI. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen ve bugün Minsk yöresinde yer alan tarihi taş tapınak Belarus toprakları üzerindeki Polonya kültür etkisini en iyi kanıtlayan tarihi eserlerden biridir. Bu döneme özgü tuğladan yapılmış kilise ve tapınlardan farklı olarak sadece blok taşlardan yapılmış bu mimari eser Polonyalı mimarlar tarafından planlanmış ve XI. yüzyılın 80'li yıllarında inşa edilmiştir. Aslında XII. ve XIII. yüzyılda Gotik mimari ve Polonya kültürü etkisindeki bugünkü Batı Belarus topraklarında kalan Brest, Kemenets, Grodno, Turov ve Novogradok yörelerinde çok sayıda taş kule ve taş tapınak inşa edilmiştir. Tarihi belgeler incelendiğinde XI. ve XII. yüzyılda bugünkü Polonya ve Belarus topraklarında ortaya çıkan küçük prenslikler arasında genel olarak savaş ve çatışmalardan çok barış ve huzur ortamının var olduğunu göstermektedir. Bu dönemde Doğu Slav ve Batı Slav toplulukları ile Polonya ve Rus prenslikleri arasında akraba evliliklerinin ve siyasi işbirliğinin egemen olduğunu göstermektedir. XIV–XVII. Yüzyıllarda yüzbinlerce Polonyalı aile doğuya göç ederek bugünkü Batı ve Güney Belarus topraklarına yerleşmeye başlamıştır. Yeni gelen Polonyalı göçmenler yerli Belarus yerleşmelerden uzak kendi kırsal yerleşmelerini oluşturmaya başlamışlar ve bu yerleşmeler genelde kurucu ailenin veya sülalenin adını taşımışlardır: Hodoki, Nedaşka, Razdeloviçi gibi.

XVI. ve XVII. yüzyılda bugünkü Belarus topraklarına gelip yerleşen Polonyalı göçmenler kendi kültürünü, kendi gelenek-göreneklerini ve kendi inançlarını da birlikte taşıdıklarından dolayı Belarus topluluğu tarafından etnik asimilasyona uğramamışlardır. Özellikle Katolik mezhebi, Leh dili ve Roma-Katolik kültürüne sıkıca sarılmaları onları Ortodoks Belaruslardan ayıran en güçlü kültürel öge olmuştur. Belarus bilim uzmanları XVI. ve XVII. yüzyılda bugünkü Belarus topraklarına gelip yerleşen Polonyalı göçmenlere “zagorodnaya şlyahta” yani “kırsal seçkinler” adını vermişlerdir. Polonyadan gelen bu kırsal seçkinler arasında en kalabalık etnik topluluğu Mazurlar oluşturmaktadırlar ve bunların en çok Pripyat Vadisi ve Polesie Bölgesi'ne yerleştikleri bilinmektedir. Folklor, dil ve din gibi üç temel unsur Belarus'taki Polonyalı göçmenlerin ayrıcalıklı bir seçkinler topluluğuna dönüşmelerini sağlayan en önemli üç kültür unsurudur. Ormancılık, madencilik, hayvancılık ve bitkisel üretim faaliyetleri Polonyalı göçmenlerin en çok çalıştıkları iktisadi alanlar olmuşlardır. Yukarı Dneper Vadisi, Bug Vadisi, bugünkü Polesie, bugünkü Güney

¹² Lokotko, A. İ., Babosov, E. M., Koşev, V. S., *Kto Jivet v Belarusi*, İzdatelstvo Belaruskaya Nauka, Minsk, 2012, s. 332-334.

ve Batı Belarus toprakları Polonyalı göçmenlerin en çok yerleştikleri Belarus bölgeleri olmuşlardır.¹³

Polonya-Litvanya Krallığı (1569-1795) döneminde devlet yöneticileri, memurlar, yüksek mahkemeler, kilise yöneticileri, yüksek tabaka mensuplarının neredeyse tümü Lehçe konuşuyordu ve yavaş yavaş Lehçe Polonya-Litvanya Krallığı'nın tümünde egemen olmuştu. Leh dilinin bugünkü Belarus topraklarına hızla yayılması Katolik mezhebinin de yayılmasını tetiklemiş ve Belarus'ta çok sayıda Katolik kilise açılmıştır. Yoksul köylüler Belarusça, Litvanca, Rusça ve Ukraynaca konuşurken zenginlerin, yöneticilerin ve devlet yetkililerin Lehçe konuşmaları bu dile, bu kültüre özenmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle birçok Belarus bilim uzmanı özellikle XVII. yüzyılda kendi ülkelerinde Polonyalılaştırma sürecinin hızlandığını ve Katolik mezhebinin giderek yaygınlaştığını belirtmektedirler. Belarus bilim uzmanlarına göre XIX. yüzyılın ilk yarısında Polonyalılaştırma sürecinin Litvanlar arasında daha hızlı, yerli Belarus halkı arasında ise daha yavaş sürdüğünü belirtmektedirler. Örneğin 1829 yılındaki nüfus sayımı verilerine göre Grodno vilayetindeki nüfusun %33'ünün Katolik, %40'ının Doğu Katolik Kilisesi (Uniat Mensupları)¹⁴ ve sadece %10'unun Ortodoks Hristiyan mezhebi mensupları oldukları tespit edilmiştir.¹⁵

XIX. yüzyılda Çarlık Rusya yetkilileri Katolik mezhebinin yayılmasını ve Polonyalılaştırma sürecini engellemek için bir dizi önlem içerikli kararlar almışlardır. Örneğin 1831 yılında okul, hastane, muhtarlık gibi kamu binalarında ve resmi devlet yazışmalarında Leh dilinin kullanılması yasaklanmış, 1836 yılında ise tüm okullarda Leh dilinin ayrı bir ders olarak okutulması yasaklanmıştır. 1860-1865 döneminde bugünkü Belarus topraklarında faaliyet gösteren birçok Katolik din merkezi ve Katolik kilisesi kapatılmış veya yıkılmıştır. Etnik Polonyalıların devlet kadrosundaki etkileri azaltılmaya çalışılmış, ayrıca yönetici olarak yükselmeleri engellenmiştir.¹⁶ Leh dilinin kültürel etkisini azaltmak amacıyla Rus yöneticiler 1869 yılında dini merkezlerde ve kiliselerde Rus dillinde ayin yapılmasına izin vermişlerdir. Bunun sonucunda 1870 yılında Minsk vilayetindeki 52 kiliseden 32'sinde Rus dili kullanılmaya başlanmıştır. Kilisede görevli din adamlarının etnik Polonyalı

¹³ Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Lokotko, A. İ., Babosov, E. M., Koşev, V. S., *Kto Jivet v Belarusi*, İzdatelstvo Belaruskaya Nauka, Minsk, 2012, s. 336-337.

¹⁴ Doğu Katolik Kilisesi Hristiyanlıkta kendi ayin biçimlerini, dillerini koruyan ama Papa'nın otoritesini kabul eden Ortodoks ve Doğu Ortodoks kiliselerine Doğu Katolik Kiliseleri (veya Uniat Kiliseler) denir.

¹⁵ Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Lokotko, A. İ., Babosov, E. M., Koşev, V. S., *Kto Jivet v Belarusi*, İzdatelstvo Belaruskaya Nauka, Minsk, 2012, s. 341.

¹⁶ Polonya ve Rusya'nın Belarus topraklarına yönelik jeopolitik hedefleri, siyasi ve ekonomik talepleri geçmişte olduğu gibi bugün de devam etmektedir.

olmaları ve Rus dilini yeterince bilmemeleri de kiliselerde Rus dilinin yaygınlaşmasında çok büyük bir engel teşkil etmiştir. Özetle Rus yetkililer ve devlet yöneticileri XIX. yüzyılın sonunda bugünkü Belarus topraklarında hem Katolik mezhebinin hem de Polonyalı kültür etkilerinin yaygınlaşmasını önlemek için çok büyük çaba harcamışlardır.

1897 yılında Rusya İmparatorluğu sınırları içinde yapılan ulusal nüfus sayımı o dönemin etnik yapısını yansıtmaya açısından büyük öneme sahiptir. 1897 yılında o zamanki Belarus topraklarında Grodno vilayeti nüfusunun %10,1'i, Vilensk vilayeti nüfusunun %15,3'ü, Minsk vilayeti nüfusunun %3,0'ı, Vitebsk vilayeti nüfusunun %2,5'i ve Mogilev vilayeti nüfusunun %1,0'ı etnik Polonyalılardan oluştuğu tespit edilmiştir. Bu dönemde Belarus topraklarında yaşayan eğitim ve kültür düzeyi en yüksek toplulukların başında Ruslar, Yahudiler ve Polonyalılar gelmektedir. Bir başka anlatımla etnik Polonyalıların mesleki becerileri, yabancı dil bilgisi ve okullaşma oranlarının yerli Belarus halkından çok daha üst düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Vilno veya bugünkü adıyla Vilnius kenti Polonya kültürünün ve etnik Polonyalıların adeta merkezi durumundadır. Örneğin 1897 yılında Vilno nüfusunun %31,1'i etnik Polonyalılardan oluştuğu anlaşılmaktadır.¹⁷

1.1. XIX. ve XX. Yüzyıl Dönemi

1860-1920 döneminde Belarus topraklarına yönelik üçüncü büyük Polonyalı göç dalgası yaşanmıştır. Bu dönemde Belarus'a yerleşen Polonyalı göçmenlerin büyük bir bölümünü topraksız köylüler oluşturmaktadır. Bu yoksul topraksız ailelerin büyük bir bölümü zengin Belarus ailelerin yanında çiftlik ve ziraat işlerinde çalıştırılmak üzere işe alınmıştır. Belarus bilim literatürüne bu göçmenler "Hateçkovih" olarak adlandırılmışlardır. "Komaroviçi Köyleri" başlıklı bilimsel araştırmasında yazar Elenski gelen Polonyalıların yerli halkla pek evlilik yapmadıklarını, kolay kolay asimile olmadıklarını, çalışmaya ve özellikle eğitime çok önem verdiklerini belirtmiştir.¹⁸

Birinci Dünya Savaşı ve onu takip eden Polonya-Rusya Savaşı Belarus Cumhuriyeti'ne bir dizi negatif sosyo-ekonomik ve jeopolitik sonuçlar doğurmuştur. Hem 3 Mart 1918 tarihli Brest-Litovsk Antlaşması hem de 18 Mart 1921 tarihinde imzalanılan Riga Antlaşması ile Belarus'un bölünmüşlüğü büyük siyasal aktörler ve güçlü devletler tarafından onaylanmıştır. Fakat bu iki antlaşmanın doğurduğu politik sonuçlar Polonya ile Belarus arasındaki toprak ve nüfus anlaşmazlığının bugüne kadar sürmesinin de temelini atmıştır. XX. yüzyılın başında Batı Belarus toprakları Polonya

¹⁷ Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Lokotko, A. İ., Babosov, E. M., Koşev, V. S., *Kto Jivet v Belarusi*, İzdatelstvo Belaruskaya Nauka, Minsk, 2012, s. 343.

¹⁸ Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Lokotko, A. İ., Babosov, E. M., Koşev, V. S., *Kto Jivet v Belarusi*, İzdatelstvo Belaruskaya Nauka, Minsk, 2012, s. 338.

devletine verilmiş ve bu topraklarda bir dizi etnik, ekonomik, kültürel, siyasi ve demografik değişim yaşanmıştır.¹⁹

1920-1930 döneminde Belarus topraklarına yönelik dördüncü büyük Polonyalı göç dalgası yaşanmıştır. Bu dönemde daha çok memur, doktor, öğretmen gibi aydın aileler Belarus'a göç edip yerleşmişlerdir. Bu dönemde Batı Belarus nüfusunun önemli bir bölümünü Polonyalılar oluşturmuştur. Gelen Polonyalı göçmenlerin yoksul Belarus halkını Polonyalılaştırmak amacıyla yoğun asimilasyon faaliyetleri yürüttüklerini iddia eden bugünkü milliyetçi Belarus yazar ve bilim uzmanları, bazen kasıtlı olarak Belarus topraklarındaki Polonyalı nüfus oranlarını daha düşük göstermektedirler. Belarus uzmanlarına göre sadece 1920-1930 döneminde Batı Belarus'a yerleştirilen etnik Polonyalıların sayısı 30 000 civarındadır. Bu dönemde yaklaşık 400 Belarus okulu kapatılmış, 15 Belarus gazetesinin yayın faaliyetleri durdurulmuş ve Belarus vatandaşlarına yönelik Polonyalılaştırma süreci tüm hızıyla sürmüştür.²⁰

1920-1940 Döneminde BSSC'de yaşayan Polonyalı topluluğun durumu maddeleler halinde şöyle özetlenebilir:²¹

- 1920-1930 döneminde Belarus'ta yaşayan tüm etnik topluluklar arasında Polonyalılar, Yahudiler, Litvanlar ve Ruslar en kalabalık olanlarıdır. 1926 nüfus sayımına göre Belarus sınırları içinde yaşayan etnik Polonyalıların sayısı 97.500 olup, bu topluluğun özellikle ülkenin batı bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir.
- 1 Ocak 1919 tarihinde Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (BSSC) ve yaklaşık iki ay sonra da Litvanya-Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Litbel SSC) kurulmuştur. Bir yaşındaki genç Belarus Cumhuriyeti 3 cumhuriyet dönemi yaşamış ve daha da önemlisi SSCB'nin bir siyasi parçası olarak 70 yıllık sosyalist serüveni başlamıştır.²² Aslında 1920-1930 dönemi Belarus'ta yaşayan Polonyalılar için en huzurlu en özgürlükçü dönemdir, çünkü bu dö-

¹⁹ Polonyalı ve Belarus bilim uzmanlarının iki ülkeyi ilgilendiren siyasi, ekonomik, tarihi ve sosyo-kültürel olaylara kendi pencerelerinden farklı açılardan bakmaları ve kendi ulusal çıkarlarını savunmaları ve bunun sonucunda birbirlerine zıt tezler savunmaları bilimsel araştırmalarda beklenen ve doğal bir sonuçtur. Tarih, siyaset ve jeopolitik her şeyden önce göreceli, değişken ve taraflıdır. Bu açıdan Belarus Cumhuriyeti'nde yaşayan Polonya azınlığı ile ilgili yazı yazmak hem çok zor, hem de tamamen tarafsız ve hatasız olmak neredeyse imkansızdır.

²⁰ Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Atasoy, E., Şenşekerci, E., *Tarihsel, Coğrafi ve Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Belarus*, Sentez Yayıncılık, Bursa, 2015, s. 39-45.

²¹ Lokotko, A. İ., Babosov, E. M., Koşev, V. S., *Kto jivet v Belarusi*, İzdatelstvo Belaruskaya Nauka, Minsk, 2012, s. 344-347.

²² Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Atasoy, E., Şenşekerci, E., *Tarihsel, Coğrafi ve Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Belarus*, Sentez Yayıncılık, Bursa, 2015, s. 40-46.

nemde en geniş eğitimsel ve kültürel haklara sahip olmuşlar çok sayıda gazete ve dergiyi kendi dillerinde yayınlamışlardır.

- 1920-1930 döneminde yayınlanan “Mlot”, “Gwiazda Młodzieży”, “Szturmowiec Kojdanowszczyzny” gazeteleri Polonyalıların kültürel bilinçlenmesinde, etnik bütünleşmesinde ve eğitim aydınlanmasında büyük rol oynamıştır. Leh dilinde Minsk kentinde yayınlanan “Orka” edebiyat çevreleri için bir kültürel çekim merkezi olmuştur. Belarus yazarlar birliğinin bir parçası olarak Polonyalı Yazarlar Derneği kurulmuş ve Vlodzimej Kovalskiy (1912-1937) başkanlığında edebiyat ve kültürel faaliyetlerde bulunmuştur. 1929 yılında Belarus Devlet Tiyatrosuna bağlı olarak Polonya Gezici Tiyatrosu kurulmuş ve Leh dilinde gösterilere başlamıştır. Fakat 1935 yılında bu tiyatronun faaliyetleri durdurulmuştur.
- Bu dönemde Belarus Komünist Partisi Genel Merkezine bağlı olarak Polonya Komünist Partisi alt kanadı kurulmuş ve “Polbyuro” adı altında faaliyetlerini sürdürmüştür. Belarus sınırları içinde özellikle de etnik Polonyalıların yoğunlaştığı yörelerde 40’tan fazla “Sovyet Köy Merkezi” kurulmuştur. Ayrıca 1935 yılına kadar Belarus devlet üniversitelerinde Leh dilinin öğretilmesi için öğretmenler yetiştirilmiş ve bu konuda özel bölümler kurulmuştur. Tüm bu eğitim-kültür faaliyetlerin Sovyet sosyalist-ateist ideolojisi doğrultusunda yürütüldüğünden dolayı Katolik inancı güçlü olan etnik Polonyalılar için hoşnutsuzluğa ve negatif tepkilere yol açmıştır.
- 1930-1940 döneminde bugünkü Batı Belarus yörelerinde Polonya kültürünün ve Leh dilinin geniş halk kitleleri arasında yaygınlaşması genelde ya Katolik kilise ve din görevlileri vasıtasıyla ya da okullar ve eğitim-kültür kurumları vasıtasıyla olmuştur. Örneğin 1937-1938 eğitim-öğretim yılında bugünkü Batı Belarus yörelerinde Leh dilinde eğitim veren toplam 4421 ilköğretim okulunda 546 600 öğrenci ve 54 lisede 15 900 öğrenci öğrenimine devam etmiştir. Aynı dönemde bu bölgede sadece 5 Belarus okulunda sadece 500 öğrenci öğrenim görmüştür. Birçok Belarus ailesinin çocuklarını bilinçli olarak Polonyalı okullara göndermeleri Leh dilini bir üst dil, Polonya kültürünü de bir üst kültür olarak görmelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Eğitim kurumlarında Leh dilinin bu denli yaygın olması bir yandan yerli Belarus nüfusun gönüllü asimilasyona maruz kalmasına yol açmış, diğer yandan da Leh dilini bilmek iş bulma, sınıf atlama ve kariyer basamaklarını tırmanmada olumlu bir etken olmuştur. Belarus bilim uzmanları tam bu dönemde çok önemli bir sosyo-kültürel ayrıntıya dikkat çekmektedirler. 1920-1940 döneminde Belarus sınırları içinde yaşayan binlerce etnik Polonyalı için artık anavatan Belarus değil Polonya olmuştur. Bir başka anlatımla etnik

ve kültürel aidiyet onların vatandaşlık aidiyetini de belirlemeye başlamış ve yaşadıkları Belarus yerine hiç görmedikleri Polonya'yı kendi vatanları olarak tercih etmeye başlamışlardır. Batı Belarus yörelerinde yaşayan Katolik Belaruslar Belarus dilinde konuşmalarına rağmen büyük bir bölümü kendilerini Polonya ve Katolik dünyasının bir parçası olarak görmeye başlamışlar ve Belarus etnik kimliğinden giderek uzaklaşmışlardır. Leh dilinin ve Katolik kilisenin bu etno-kültürel değişimde çok büyük rol oynadığı su götürmez bir gerçektir. Belarus Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan etnik Polonyalılarda görülen bu siyasi ve etno-kültürel arayışlar bugün de tüm hızıyla sürmektedir. Bugün de Belarus'ta yaşayan yüzlerce etnik Polonyalı Belarus'u terk edip Polonya'da çalışma ve yerleşme arayışlarını sürdürmektedirler. Bu nedenle Belarus'ta yaşayan etnik Polonyalıların bir bölümünde vatan arayışı ile etno-kültürel ikilem bugün de devam etmektedir.²³

- 1930'lı yılların başında Belarus hükümeti tarafından etnik Polonyalılara karşı bir dizi siyasi yaptırım, kültürel sindirme, etnik baskı, politik sürgün gibi istenmeyen politikalar görülmeye başlanmıştır. Bir başka anlatımla 1919-1920 döneminde başlayan etnik ve kültürel hoşgörü dönemi sona ermiş ve etnik Belaruslular ile etnik Polonyalılar arasında rekabet ve üstünlük yarışı dönemi başlamıştır. Bu dönemde yüzlerce aile zorla Rusya'ya ve özellikle de Sibirya'ya sürgün edilmiş, birçok aydın Polonyalı öldürülmüş, dahası çok sayıda Polonya kökenli kültürel ve siyasi dernek veya vakıf yasaklanmış ya da faaliyetleri hükümet tarafından durdurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'na kadar Belarus sınırları içinde faaliyet gösteren tüm Polonya kökenli dernek ve toplumsal kuruluş, tüm önemli Katolik kiliseler ve dinsel mekânlar yasaklanmış veya kapatılmıştır.

1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra Polonya Cumhuriyeti ile SSCB arasında yapılan resmi antlaşmalar sonucunda Belarus'ta yaşayan etnik Polonyalılardan 274 200'ü Polonya Cumhuriyeti'ne göç etmiştir. 1955-1959 döneminde bu nüfus mübadelesinin ikinci aşaması gerçekleştirilmiş ve sonuçta 1945-1959 döneminde yaklaşık 400 000 etnik Polonyalı Belarus'tan Polonya'ya göç etmiştir. Göç eden etnik Polonyalıların büyük bir bölümü Belarus'un batı bölgelerinde yer alan Grodno, Brest, Lida, Novogrudok, Kobrin, Oşmyan, Braslav, Mostovsk, Dyatlov, Stolbtsi ve Svisloç yörelerindedir. 1959 yılında Belarus Cumhuriyeti'nde yaşayan etnik Polon-

²³ Bu değerlendirmeler ve tespitler 2010-2016 döneminde yazarın Belarus ve Polonya'ya yapmış olduğu çok sayıda ziyaret, nitel araştırma ve saha gözlemleri sonucunda olgunlaşmış ve araştırmacının kendi bireysel görüşlerini yansıtmaktadır.

yalıların sayısı 538 800 olup, bunlardan 332 400'ü yani %61,7'si Grodno oblastında yaşamaktadırlar. Aslında SSCB döneminde etnik Polonyalıların toplam Belarus nüfusu içindeki oranı sürekli azalmıştır: 1959 yılında %6,7 iken, 1970 yılında %4,2'ye, 1989 yılında %4,1'e ve 2009 yılında da %3,1'e azalmıştır. Bir başka anlatımla bugün Belarus Cumhuriyeti'nde yaşayan her 100 kişiden üçü Polonya kökenlidir.²⁴

SSCB döneminde Belarus'ta yaşayan etnik Polonyalıların eğitim ve kültürel hakları çok kısıtlanmış ve bu azınlığın açmış olduğu birçok siyasi, eğitim ve kültür kurumu yasaklanmış veya kapatılmıştır. 1947 yılında Grodno kentinde Leh dilinde eğitim veren ve Belarus sınırları içinde yer alan son okul kapatılmıştır. Leh dili ve Polonya kültürüne sahip çıkanlar vatan haini ve bölücü olarak adlandırılmış, bu nedenle siyasal baskılar neticesinde ana dili Lehçe olanların sayısı giderek azalmıştır. Örneğin 1959 yılındaki nüfus sayımında Belarus'ta yaşayan etnik Polonyalıların %49,9'u ana dilinin Lehçe olduğunu belirtirken bu oran 1989 yılında %13,3'e düşmüştür. Leh dilinden Rus ve Belarus diline geçiş birçok etnik Polonyalının kültürel, siyasal ve etnik kimliğini de etkilemiş ve sonuçta adım adım Polonyalı azınlığın Belarusaşma süreci yaygınlaşmıştır. 1980-1990'lı yıllarda ise tersine bir süreç başlamış ve etnik Polonyalıların kendi köklerine, kendi diline ve kültürüne dönüşümü başlamıştır.

1980-2000 döneminde Belarus'ta faaliyette bulunan başlıca Polonya dernekleri ve özellikleri şöyle özetlenebilir:

- 1988 yılında Grodno kentinde Adam Mitskeviç adını taşıyan Polonya Kültür Derneği faaliyete başlamıştır. Daha sonra Lida, Ştuçin ve Volkovisk gibi şehirlerde de bu derneğin şubeleri açılmıştır.
- 1990 yılında Belarus Cumhuriyeti sınırları içinde faaliyet gösteren ve Polonyalı azınlığın kaynaşmasını sağlayan tüm sanat, spor, siyaset ve kültür odaklı vakıf, dernek ve topluluklar birleşerek "Belarus'ta Yaşayan Polonyalılar Derneği" çatısı altında toplanmışlardır. Bugün Belarus'ta yaklaşık 40 yerleşim biriminde faaliyet gösteren bu dernek 25 000'den fazla etnik Polonyalıyı kapsamaktadır. Polonya Kökenli Hekimler Derneği, Polonya Kökenli Asker ve Subaylar Derneği, Sürgündeki Polonyalılar Derneği, Polonya Kökenli Gençler Derneği, Polonya Kökenli Entelektüeller Derneği bunlar arasında etkili olanların başında gelirler. Ayrıca Belarus Cumhuriyeti sınırları içinde faaliyet gösteren ve Polonyalı azınlığın kaynaşmasını sağlayan 40'tan fazla folklor, dans ve müzik derneği de vardır.
- Bugün Belarus Cumhuriyeti sınırları içinde 300'den fazla okulda 15 000'den fazla öğrenci Leh dilini öğrenmektedir. Grodno, Minsk, Brest, Novogrudok,

²⁴ Daha detaylı bilgi için bakınız: Lokotko, A. İ., Babosov, E. M., Koşev, V. S., *Kto Jivet v Belarusi*, İzdatelstvo Belaruskaya Nauka, Minsk, 2012, s. 347-353

Volkovisk gibi birçok şehirde Leh dilinde eğitim-öğretim gören özel sınıflar vardır. Hatta Grodno ve Volkovik gibi şehirlerde tüm dersleri tamamen Leh dilinde eğitim veren okullar açılmıştır.

- SSCB'nin dağılmasından sonra 1990'lı yıllarda Belarus'ta faaliyete geçen başlıca Polonya kültür dernekleri şunlardır: Minsk kentindeki Polonya Enstitüsü, 1996 yılında kurulmuş olan Polonyalı eğitim-kültür derneği "Polska Macierz Szkolna", 1995 yılında kurulmuş olan "Prosveshtenie" vb.
- 2006 yılında "Belarus" radyosunda Leh dilinde radyo yayınlarına başlaması Belarus'ta yaşayan Polonyalılar için büyük kültürel önem taşımaktadır.

1999 yılında Belarus Cumhuriyeti'nde yaşayan etnik Polonyalı nüfusun ilçeler (rayon) bazında coğrafi dağılımlarına baktığımızda sadece Voronovsk ve Ştuçin ilçelerinde toplam nüfusun %50'den fazlasını etnik Polonyalılar oluşturmaktadır. Aynı nüfus sayımına göre Grodno, Zelva, Volkovisk ve Braslav ilçelerinde toplam nüfusun %25-50 arasını etnik Polonyalılar oluşturmaktadır. Ayrıca Ostrovets, Oşmyan, Stolbtsi, İvie, Dyatlovo, Mostov, Berestovitsk ve Svisloç ilçe nüfuslarında yaşayan etnik Polonyalılarının oranı %10 ile %25 arasındadır. Özetle Belarus Cumhuriyeti'nin batısında yer alan ve Polonya-Litvanya devlet sınırına yakın mesafede uzanan ilçelerde etnik Polonyalılarının oranı diğer yörelere göre çok daha yüksektir. 2009 nüfus sayımına göre Belarus Cumhuriyeti'nde yaşayan etnik Polonyalılarının toplam sayısı 294 500 olup, Belarus ulusal nüfusun %3,1'ini oluşturmaktadırlar. Her ne kadar Belarus ve Rus topluluğundan sonra ülkenin en kalabalık üçüncü topluluğunu oluştursalar da 10 yıl gibi kısa bir sürede etnik Polonyalılarının sayısı 101 200 kişi yani %25,6 azalmıştır.²⁵

Tablo 4'te de görüldüğü gibi bugünkü Belarus Cumhuriyeti'nde en çok etnik Polonyalı Grodno oblastında yaşamaktadır (230 800 kişi). Hatta Grodno oblastında yaşayan etnik Polonyalılarının sayısı tüm diğer oblastların toplamından (yaklaşık 50 000 kişi) çok daha fazladır ve tek başına ülkede yaşayan Polonyalılarının %78,4'ünü oluşturmaktadır. Özetle, bölge ve yöreler bazında etnik Polonyalılarının dağılımı eşitsizlik gösterse de Belarus'un batı kesimlerinde daha fazla, diğer kesimlerinde ise çok daha az Polonyalı yaşadığı Tablo 4'ten anlaşılmaktadır. Aynı tabloda da görüldüğü gibi Vitebsk hariç diğer bütün oblastlarda kentsel yerleşmelerde yaşayan Polonyalı sayısı kırsal yerleşmelerde yaşayanlardan daha fazladır. En az Polonyalı Gomel (1900 kişi) ve Mogilev (1700 kişi) oblastlarında yaşamaktadır.

²⁵ Daha detaylı bilgi için bakınız: Lokotko, A. İ., Babosov, E. M., Koşev, V. S., *Kto Jivet v Belarusi*, İzdatelstvo Belaruskaya Nauka, Minsk, 2012, s. 347-353.

Tablo 4: Belarus Cumhuriyeti'nde yaşayan etnik Polonyalıların oblastlara (illere) göre dağılımı (2009 Yılı).²⁶

Oblastlar (İller)	Vitebsk	Grodno	Brest	Minsk	Mogilev	Gomel
Toplam Polonyalı ²⁷	11 100	230 800	17 500	17 900	1 700	1 900
Oblast Nüfusu İçinde Polonyalı Nüfus Oranı ²⁸ (%)	0,5–1,5 arası	21'den fazla	0,5–1,5 arası	0,5'ten az	0,5'ten az	0,5'ten az
Kırsal Nüfus Oranı ²⁹ (%)	53,1	39,2	35,6	37,5	13,8	20,8
Kentsel Nüfus Oranı ³⁰ (%)	46,9	60,8	64,4	62,5	86,2	79,2

1999 yılında yapılan nüfus sayımına göre Belarus Cumhuriyeti'nde yaşayan etnik Polonyalıların %16,5'i Lehçeyi, %67,1'i Belarus dilini ve %16,2'si Rus dilini anadil olarak kabul etmişlerdir. Görüldüğü gibi etnik Polonyalıların büyük bir bölümü Leh dilini bilmediklerinden ve kullanmadıklarından bu dili anadil olarak kabullenmemişlerdir. Yine 1999 yılında yapılan nüfus sayımına göre Belarus Cumhuriyeti'nde yaşayan etnik Polonyalıların sadece %4,7'si evde ve yaşadıkları ortamda Leh dilini kullandıklarını beyan etmişlerdir.

Belarus Cumhuriyeti'nde yaşayan etnik Polonyalıların cinsiyet dağılımına baktığımızda erkekler aleyhine bir demografik tablonun ortaya çıktığı görülecektir. Örneğin 1989 yılında yapılan nüfus sayımına göre Belarus Cumhuriyeti'nde yaşayan etnik Polonyalıların %45,1'i erkek ve %54,9'u kadındır. 1999 yılında yapılan nüfus sayımına göre bu oranlar %45,3 ve %54,7 olarak karşımıza çıkmaktadır. Özetle, son üç nüfus sayımının tümünde etnik Polonyalılar arasında kadın nüfusu erkek nüfustan sayıca daha büyük olmuştur. Evlenme boşanma oranlarına baktığımızda ise etnik Polonyalıların evlilik oranları Rus ve Belarus topluluklarına göre daha yüksek, boşanma oranlarının ise daha düşük oranda olduğu görülmektedir. Bir başka anlatımla Belarus'ta yaşayan tüm etnik topluluklar arasında en düşük boşanma oranları Polon-

²⁶ Lokotko, A. İ., Babosov, E. M., Koşev, V. S., *Kto Jivet v Belarusi*, İzdatelstvo Belaruskaya Nauka, Minsk, 2012, s. 333.

²⁷ Oblast (İl) sınırları içinde yaşayan Polonya kökenlilerin (etnik Polonyalıların) toplam sayısını göstermektedir.

²⁸ Oblast (İl) sınırları içinde toplam oblast nüfus içinde Polonya kökenlilerin (etnik Polonyalıların) oranını göstermektedir.

²⁹ Oblast (İl) sınırları içinde yaşayan Polonya kökenlilerin (etnik Polonyalıların) % kaçını kırsal yerleşmelerde yaşadığını göstermektedir.

³⁰ Oblast (İl) sınırları içinde yaşayan Polonya kökenlilerin (etnik Polonyalıların) % kaçını kentsel yerleşmelerde yaşadığını göstermektedir.

yalılarda görülmektedir. Kültürel özellikler, gelenek-görenek ve özellikle sert Katolik kurallar etnik Polonyalılar arasında boşanmaları frenleyen en önemli etkenlerdir.

2. Sonuç ve Değerlendirme

Politik ve tarihsel çalkantılar, işsizlik ve gelir düşüklüğü, savaşlar ve çatışmalar, rejim değişikliği ve ekonomik istikrarsızlık, farklı dönemlerde farklı nedenlerle binlerce Polonyalı ailenin vatanlarını terk edip başka ülkelere göç etmelerine neden olmuştur. Bugün Polonya sınırları dışında yaşayan etnik Polonyalıların toplam sayısının 20 milyonu aştığı iddia edilmektedir. Sadece ABD'de yaklaşık 10 milyon, Almanya'da yaklaşık 1,6 milyon, Brezilya ve Fransa'da da 1'er milyon Polonyalının yaşadığı iddia edilmektedir. Daha az sayıda da olsa Polonya diasporası Kanada, Belarus, Ukrayna, Litvanya, Avustralya, Arjantin, Büyük Britanya, Rusya, İsveç ve Kazakistan'da³¹ yaygındır. Çek Cumhuriyeti, Letonya, Belçika, Avusturya, İtalya ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nde ise her birinde 50 000'den az etnik Polonyalı yaşamaktadır.³² Görüldüğü gibi Avrupa'dan Afrika'ya kadar, Asya'dan Güney Amerika kıtasına kadar dünyanın dört yanına Polonyalılar dağılmış durumda olsalar da Avrupa ve Kuzey Amerika kıtaları en yüksek Polonyalı nüfus barındıran ana karalardır.

Amerikan ve Batı Avrupa kaynaklarına göre bugün Belarus Cumhuriyeti'nde yaşayan etnik Polonyalıların sayısı 600 000 civarında olup, Belarus kaynaklarına göre bu sayı 300 000 civarındadır. Etnik kimliklerin tespiti karmaşık ve zordur, etnik tanımlama ve algılama ise siyasi, değişken ve görecelidir. Bu nedenle farklı kaynaklarda Polonya azınlığı ile ilgili farklı değerlendirmeler ve farklı sayısal tespitlerin olması doğaldır. Ama istatistikî değerler ne olursa olsun bugün Belarus Cumhuriyeti en kalabalık etnik Polonyalı barındıran ülke sıralamasında ilk 10'da yer almaktadır. Bugünkü Belarus Cumhuriyeti'nde Ruslardan sonra en kalabalık azınlığı Polonyalılar oluşturmaktadırlar. 1989 yılında Belarus'ta toplam 417 700 etnik Polonyalı yaşarken, bu sayı 2009 yılında 294 500 azalmış ve 2050 yılına kadar da 200 000'in altına düşeceği tahmin edilmektedir. 50-60 yıl gibi kısa bir zaman diliminde Belarus'ta yaşayan Polonyalıların yarı yarıya azalması irdelenmesi ve tartışılması gereken bir konudur. Önümüzdeki 30-40 yıl içinde Belarus'un BDT üyeliğinden çıkıp Avrupa Birliği üyesi olma ihtimalini düşünürsek demografik tablo daha da karamsar olacaktır. Olası bir AB üyeliği kuşkusuz binlerce Polonyalı ailenin Belarus'u terk edip Polonya ve diğer AB ülkelerine göç etmeleri ile sonuçlanacaktır. Bu nedenle Belarus topraklarındaki Polonyalı diasporası ile ilgili bilimsel öngörülerde veya gelecek tahminlerinde bulunmak için güvenilir ve geçerli delillerimizin olmadığı ortadadır.

³¹ Bu ülkelerden her birinde 100 000'den fazla etnik Polonyalı yaşamaktadır.

³² Daha fazla bilgi için bakınız: <http://culture.polishsite.us/articles/art79fr.htm>

KAYNAKLAR

- Atasoy, E. "Belarus Cumhuriyetinin Başlıca Beşeri ve Demografik Sorunları", Demografi Yazıları, MKM Yayınları, Bursa, 2013
- Atasoy, E. "Beşeri Sorunlar Kışkacında Belarus", Doğu Avrupa Ülke Araştırmaları, Sentez Yayınları, Bursa, 2015
- Atasoy, E., Şenşekerci, E., "Tarihsel, Coğrafi ve Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Belarus", Sentez Yayıncılık, Bursa, 2015
- Atasoy E., Galay, E. Mazbaev, O. "İdari ve Bölgesel Coğrafya Perspektifinden Belarus Cumhuriyeti", Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 30, İstanbul, 2014
- Atasoy E., Çalışkan, V. Galay, E., "Belarus'un Coğrafi Konumu ve Fiziki Coğrafya Özellikleri" Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı:1, 2014
- Atasoy, E. "Doğu Avrupa Ülke Araştırmaları", Sentez Yayınları, Bursa, 2015
- Brilevskiy, M. N., Smolyakov, G. S., "Geografiya Belarusi", İzdatelskiy Dom "Narodnaya Asveta", Minsk, 2012
- Goluboviç, V. İ., Bohan, Y. N., "İstoriya Belarusi v Kontekste Mirovih Tsivilizatsiy", İzdatelstvo Ekoperspektiva, Minsk, 2011
- <http://www.belstat.gov.by>
- Jmoydak, R. A., "Geografiya BelarusiAtlas", İzdatelskiy Dom "Çetirie Çetverti", Minsk, 2009
- Kosteviç, İ. A., "İzuçаем Belarus. Statistika Dlya Şkolnikov", Natsionalniy Statistiçeskiy Komitet Respubliki Belarus, İzdatelstvo "Adukatsiya i Vyhavanne", Minsk, 2012
- Lokotko, A. İ., Babosov, E. M., Koşev, V. S., "Kto Jivet v Belarusi", İzdatelstvo Belaruskaya Nauka, Minsk, 2012
- Zinovskiy, V. İ., Palkovskaya, E. M., "Belarus v Tsifrah 2012. Statistiçeskiy Spravoçnik", Natsionalniy Statistiçeskiy Komitet Respublika Belarus, Minsk, 2012